

DOSYA**EŞİTLİK EŞİTSİZLİK ÜSTÜNE
Tarihimsi Gezintiler-Felsefimsi Esintiler**

Alâeddin ŞENEL*

GİRİŞ

Eşitlik, toplum felsefesinin ve yaşam felsefesinin, özgürlük yanı sıra en çok tartışılan kavramlarından biridir. Oyleyse bir yana mı bırakmalı? Hayır, gene tartışmalı. Ve onu özgürlük ile birlikte tartışmalı. Dahası, özgürlük için savaştığımız kadar, eşitlik için savaşmalı.

Eşitlik İçin Savaşmalı

"İşte, bir savaşçı daha! Bir dolu yasa boğacak insanları. Ve bir yığın iş açacak doktorların başına, ölenleriyle, kalanlarıyla, çıldıranlarıyla" dediğini duyuyor gibiyim. Çünkü benzeri sözleri ben de söylüyorum "üstünlük savaşçıları" dediğim kimselere karşı. İnsanların başına başka insanları, insanlığın başına başka kavramları geçirmeye savaşanları hedef alarak. Keşke doğa üzerinde kurulacak egemenlik ile yetinilip, bir de insanlar üzerinde egemenlik kurmaya kalkanlar çıkmasaydı. Bunu gerektiren tarihsel toplumsal gelişmeler olmasaydı. Bu tür toplumsal ilişkilerin yerine dayanışmacı, eşitlikçi ilişkilerin konması yoluna gidilseydi. Biz de insanlığı savunmak zorunda kalmaydık. Bizimkisi savunma, hatta insanlığımızı, varlığımızı koruma. Eski deyişle "nefsi müdafaa".

TARİHİMSİ GEZİNTİLER

Bunun için önce, eşitlik eşitsizlik olgusunu, tarihin çeşitli dönemlerinde izleyeceğim. Ama bunu, olguların düşüncelerdeki yansılarının izlerinden giderek yapmaya çalışacağım. Bu yüzden "tarihsel" değil "tarihimsi" olacak gezintim. Daha sonra, doğrudan doğruya eşitlik ve eşitsizlikle ilgili düşünceleri ele alacağım. Ancak bunu yaparken de, konuya salt felsefi bir sorun olarak yaklaşmayacağım. İlgili düşüncelerin felsefi sistemlerine bakmaktan, felsefi kavramlarla eleştirilerini yapmaktan çok, top-

lumsal işlevlerine bakacağım. Bu nedenle, geliştirebileceğim düşünceler "felsefimsi" esintilerden öte gidemeyecek.

İlkel Toplulukta Eşitliğin Sözü Yok Özü Vardı

İlkel (komünal) topluluklarda (sanıyorum) ne eşitlik ne özgürlük tartışılırdı. Yalnızca düşünce gelişmediği, felsefe bilinmediği için değil. Aynı zamanda bu toplulukların sınıflı toplumunkinden farklı yapılarından dolayı. Topluluğun her bir üyesi, ötekileri, geçim savaşında işbirliği yaptığı kardeşleri olarak görüp seveceği için. Varoluşu, yalnızca doğaya karşı savaş sayacağı için. Kendi topluluğunun üyelerini, yarışılacak ve bu yarışta gerekirse yokedilecek rakipler, düşmanlar görmeyeceği için.

Mezopotamya'da Uygur Toplum İcat Oldu Eşitlik Bozuldu

Zamanımızdan beşbin yıl kadar önce, Mezopotamya'da, sınıfsız, devletsiz ilkel topluluk düzeninden, sınıflı, devletli uygar topluma geçilince, toplumsal eşitlik düzeyinin, beşbin yıl sonra anımsanmak üzere, tarihe karıştığını görmekteyiz. Sınıflaşmanın, işbölümünün, uzmanlaşmanın toplumun üyeleri arasındaki eşitliği az çok bozduğunu kabul etmeliyiz. Farklı işleri yapanlar, ilkel topluluğun aynı işleri yapan üyeleri gibi artık eşit yeteneklere sahip olamayabilirler. Ama çeşitli işler yapan kimseler, toplumun çeşitli gereksinimlerine yanıt verdikleri ve birinin yaptığını ötekini yapamadığı ölçüde "eşdeğer" sayılabilirlerdi; ama sayılmadılar.

Toplumun, çeşitli işten ve meslekten eşdeğer işler üstlenmiş, bu nedenle eşdeğer üyeler sayılması gereken kimselere, toplumsal üretimden "eşdeğer" paylar verilmeyorsa, ortada bir haksızlık, eşitsizlik var demektir. Hele bölümün çalışanların harcadıkları emeğe "ters orantılı" ise, ortada bir tersliğin bulunduğu kesin. Ve de hemen hemen hiç çalışmayan kesimler, mülkiyet ve miras kurumlarından yararlanarak, yaşamları boyunca bolluk içinde yaşayabili-

* Doç. Dr., Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak., Öğretim Üyesi

yorlarsa, bu haksızlığın, tersliğin nedeni anlaşılmaya başlanır. Neden, yapıtını (Devlet) çevirip görüşlerine katıldığım Franz Oppenheimer'in belirttiği gibi, sınıflı, devletli, uygar toplumun, bir toplumsal anlaşmaya, toplumsal uzlaşmaya değil, toprakların fethine, toplumsal artıya ve emeğe (angarya ile) el konulmasına dayanılarak kurulmuş olmasıdır.

Günümüze dek sürdürülen toplumsal eşitsizliğin temelinde toprağın fethi, emeğe daha sonra emeğin yarattığı üretim araçlarına el koyma yatmaktadır. Aynı toplumun (yeri geldiğinde "kardeş" sayılan) üyeleri arasında eşitliğin, eşdeğerliğin değil; eşitsizliğin uygulanmasıyla kimilerinin "sayın", "değerli", sayılıp, kimilerinin sayılmamasının bir açıklamasına gerek duyulmuştur. İnsanların doğadan, doğuştan ya da Tanrının takdir buyurduğu yazgıları nedeniyle, eşitsiz oldukları düşüncesi, söz konusu fethin ve el koymanın kılıfıdır.

Yunan'da ve Roma'da Altınçağ Masal Oldu

İnsanlığın ilk eşitlik, özgürlük tartışmaları "altınçağ" mitoslarından yansır çağımıza. Yazıya geçirilebilmiş ilk örneği de Sümer "Dilmun" efsanesidir (Kramer S.N., 1990). Efsanenin geçmişi, İ.Ö. 3. bin yıla, yani ilk uygar, sınıflı topluma dek dayanır. Efsanede, uygar toplum değil, sınıfsız, eşitlikçi ilkel topluluk dönemi anlatılır. Besbelli, dile getirilen, yitirilen eşitlikçi ilkel topluluk dönemine duyulan özlemdir. Öyle ki, bu özlemlerle, ilkel topluluk dönemi, yalnız eşitsizliğin, köleliğin değil, aynı zamanda kıtlığın, mutsuzluğun bulunduğu bir dönem olarak yansıtılmaktadır. Hatta, yaşlılığın, ölümün bilinmediği bir "cennet" olarak ülküleştirmektedir. Sınıflı toplumun dinci ideologları, ileride bu özlemi, öte dünyaya aktarmanın bir yolunu bulacaklardır.

Gerçekten Müsevilerin Tevrat'ında (Tekvin Kitabı, Bab 2, 8-15'de anlatıldığına göre) "Ve Rab Alla şarka doğru Adende bir bahçe dikti; ve yaptı adamı [yarattığı Adem'i] oraya koydu... Ve bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıkı; ve oradan bölündü ve dört kol oldu... Ve üçüncü ırmağın adı Dicle'dir; Aşurun önünden akan odur. Ve dördüncü ırmak Fırat'tır" sözlerinden anlaşılıyor ki, Cennet bahçesinin bu dünyada bulunduğu düşünülmüştür. Tektanrı dinin Hıristiyanlık evresinde, cennet "İsa'nın melekutu" (İsa'nın krallığı) biçiminde askıya (göklere) alınmıştır. İsa dönüp, yeryüzünde bin yıllık yönetimini, yeryüzü cennetini yeniden kuracaktır (Bak. Mattaya Göre İncil, 4. 17; 19. 23: deve-iğne meseli; Yuhannaya Göre İncil, 18. 36; Yuhannanın Vahyi 20. 6: İsa'nın bin yıllık saltanatı). Tektanrı dinin son biçimi olduğu söylenen Müslümanlığın Kur'an'ında ise, bu dünya cennetini ara da bul. Cennet tümüyle öte dünyaya taşınacaktır.

Eşitlik eşitsizlik, altınçağ mitosu çevresinde, tektanrı dinden önce de tartışılmıştır, özgürlük sorunuyla birlikte. İlk ipucu, eski Yunan'da, Yunan mitolojisinde, Zeus öncesi (uygarlık öncesi) dönemin baştanrı Kronos ile ilgili mitoslarda (Şenel A., 1970). Bunlara göre, Kronos yönetimi,

insanlığın eşitlik ve bolluk dönemi olarak nitelenen bir "altınçağ" idi. Altınçağın, sınıflı toplum döneminin halk geleneklerinde, sık sık anıldığını biliyoruz.

Örneğin, Yunan'da Kornalia adı verilen hasat şenliklerinde, altınçağ mitosu güne yansır. Şenlik süresince köleler efendileriyle birlikte yemek üzere sofraya buyur edilirlerdi. Roma'da, Kronos'un Roma mitolojisindeki karşılığı tanrı Saturnus'un onuruna kutlanan Saturnalia şenlikleri, altınçağın anılmasının bir başka örneği. O gün altınçağın geri geldiğine inanılmış. Köleler, o gün için özgür bırakılmış.

Antikçağda Eşitlik Eşitsizlik Tartışması

Eşitsizlikçi toplumun eleştirisini, yalnızca halk kültüründe, altınçağ mitoslarında değil, eski Yunan'ın sofist yazınında da bulabiliyoruz. Bu tür eleştirilere karşı eşitsizlikçi toplumun savunusunu, tiyatrolarda, filozoflarda görebiliyoruz.

Antiphon'un Eşitliği Doğaya Dayandırması: Sofist Antiphon'un (İ.Ö. 4. yüzyılda söylediği) şu sözleri, kulağımıza kadar ulaşabilmiştir: "Asil babaların çocukları olanları sayıyor, onlardan çekiniyoruz. İyi evden [asil] olmayanları ise saymıyor, onlardan çekinmiyoruz. Böylece birbirimize barbarlık ediyoruz. Çünkü doğada hepimiz, herşeyde aynı olarak yaratılmışızdır, Hellen olsun barbar olsun. Hepimiz havayı ağız ve boğaz yollarımızdan içeri çekeriz ve hepimiz ellerimizle yemek yeriz" (Kranz W.).

Aristophanes'in Eşitliği Alaya Alması: İster altınçağ mitosu biçiminde, ister (Antiphon'unki gibi) felsefi düzeyde olsun, eşitliğin bu savunmaları yanıtız kalmamıştır. Aristophanes (İ.Ö. 392 yılında yazdığı) Ekklesiazusae (Kadınlar Meclisi) adlı komedisinde, kadın-erkek eşitliği düşüncelerini tefe almıştır. Bunun yanı sıra, altınçağ, bolluk toplumu düşleriyle, ekonomik eşitlik düşünceleriyle alay etmiştir. Komedisinin kahramanı, kadınlar yönetiminin başkanı Praksagora'yı şöyle konuşturmuştur: "Herkes eşit olmalı ve topraktan eşit biçimde yararlanmalıdır... herkes için eşit bir yaşama biçimi getireceğiz diyorum. İnsanların evrensel eşitliğini öneriyorum. Aristophanes, komedisinde, kadınlar yönetiminin bu düşünceleri uygulamaya kalkınca karşılaştığı karışıklıkları anlatan gülünç sahneler çizmiştir. Altınçağ mitosunun alt tabakalar arasına yayılmış eşitlik, bolluk ve mutluluk düşleriyle dalga geçmiştir (Şenel A., 1970b).

Platon'un Eşitsizliği Eşitlik Maskesiyle Pazarlaması: Platon (İ.Ö. 4. yüzyılda) düşünsel alandaki bu eşitlik kavgasına felsefi düzeyde katılır. Aşağı yukarı şunları söyler: Bu dünyada, yani nesnel dünyasında, yuvarlak biçimlerle karşılaşırız. Hiçbiri yetkin yuvarlak (geometrideki çember gibi) değildir. Ama onlar, bizim düşünceler dünyasındaki yetkin çemberi anımsamamıza yardımcı olurlar. Gene, nesnel dünyasında, birbirlerine benzer nesnelere karşılaşırız. Bunlar bize, düşünceler dünyasındaki "eşitlik" kavramını anımsatır. Yoksa dünyada, birbirinin aynısı, eşiti

iki şey yoktur (Akdemir H.R., Yetkin S.N., 1943). Demek ki eşitlik bir olgu değil, bir kavramdır Platon'a göre.

Platon'un bu düşüncelerinin altında, olgular ile düşünceleri birbirinden ayırmak gibi idealist bir amaç yatmaktadır. Bunu ileride eleştireceğim. Ama burada, ideallere örnek için bile olsa, eşitlik kavramını ele alıp tartışmasının, konumuza ışık tuttuğunu söyleyebilirim. Platon bu yapıyla, eşitlik eşitsizlik tartışmasının, biri olgular, biri kavramlar düzeyinde olmak üzere, iki alanda yürütüldüğünü kavramamıza yardımcı olmuştur.

Ne var ki Platon, bu noktada kalmamıştır. Sürdürerek yaklaşık olarak şunları söylemiştir: Eşitlik iyidir; ama birbirinin zıddı iki eşitlik vardır. Bunlardan biri "sayısal eşitlik" dediği şeydir. Bununla, her yurttaşın bir oy hakkına sahip olmasındakine benzer bir eşitliği anlar. Bundan daha yüksek olduğunu söylediği bir eşitlik anlayışı ise "oranlı eşitlik" dediğidir. Benimsediği, bir kimseye "yaradılışına oranlı" (yaradılışına eşit) haklar ve yetkiler verilmesinden yana olan adalet anlayışının gerektirdiği eşitlik kavramıdır bu. Bununla Platon, sınıflı bir toplumu adaletli gösterebilmenin yolunu bulmuş olur. Ayrıca eşitsizliği, oranlı eşitlik vb. kavramlarla, eşitlik gibi göstermenin yolunu da, kendisinden sonraki düşünürlere (örneğin Aristoteles'e) göstermiş olmaktadır (Şenel, A., 1970c).

İdealist Felsefede Eşitsizlikçi Düzeni Onaylama Taktikleri

İster ilkçağın (antikçağın) laik idealist felsefesi, ister ortaçağın dinsel idealist felsefesi biçiminde olsun, idealist felsefeler, eşitsizlikçi toplumsal düzenleri onaylama işlevi görmüşlerdir. Bunu bir takım felsefi taktiklerle, tekniklerle; düşünsel cambazlıklarla ve hokkabazlıklarla yapmışlardır.

Nesne İle Düşünceyi Birbirinden Koparma: Bunu, tarih boyunca eşitsizlikçi dünya görüşlerinin dayandırıldığı Platon'un, idealist felsefesini eleştirirken görebiliriz. Gerçekten Platon'un "idealar öğretisi" idealist felsefelerin benzeri taktiklerinin prototipini sunmuştur.

Platon'a göre, bir nesnelere dünyasında bir de idealar dünyasında olmak üzere, iki eşitlik vardır. Bu saptamada haklıdır. Ancak ikisinin bağlantısını, nesnelere ile (olgular ile) onların düşüncelerini (kavramları) birbirinden tümenden koparması, en büyük yanılgısıdır (ya da en büyük numarasıdır). Eşitsizlikçi toplumun ideologları, eşitsizlikten yana sonuçlar çıkarmaya uygun bu felsefi işleme, eleştirel bakmamışlardır. Bu yaklaşım, kuram-eylem ilişkilerinin sağlıklı kavranıp, sağlıklı kurulmasını engellemiştir. Temeldeki yanılgılık, nitelik ile niceliğin, olgu ile kavramın, nesne ile düşüncenin (dincilerin terminolojisi ile madde ile mananın) ayrılmaz birlikteliğinin koparılmasında yatmaktadır.

Bununla şunu demek istiyorum: Varlıkta, nicelik ile nitelik, içiçe, ayrılmaz bir birlik içindedir. "Yeşil" niteliği,

mutlaka bir niceliğe, örneğin "çimen" niceliğine yapışık olarak bulunur. Nesnelere nitelikleri dışında, nesneden bağımsız bir nitelik, örneğin nesneden bağımsız bir "yeşil" yoktur. "Yeşil" kavramı, insan aklının soyutlamasından başka bir şey değildir. İnsan aklının dışında ve nesneden bağımsız bir "yeşil" gösterilemez, anlaşılabilir bir şeydir. Aynı biçimde "düşünceler" renkler gibi her zaman nesne ile birlikte görünürler. Düşünsel yanı olmayan (cansız nesne, bitki gibi) varlıkların bulunmasına karşın, nesnelere yanı olmayan tek bir düşünce bile yoktur.

Bunu kavramanın kolay olmadığını kabul ediyorum. Gerçekten, nesnenin (örneğin taşın, toprağın) ele avuca gelen varlığını görüp göstermek güç değildir. Düşünce ise, ele avuca gelmez. Gene de onu yakalamanın, kavramanın bir yolu vardır. Düşüncelerle nerelerde karşılaşırız ona bakalım. Nerede bir düşünce ile karşılaşmışsak, orada bir canlı, bir insan, bir beyin, gelişmiş bir beyin kabuğu (bozmadde) vardır. Öyleyse düşünce, beynin türevidir. Nerede insan beyni varsa, orada düşünce de vardır. İnsan beyninin yok olduğu yerde, düşünce de yok olmaktadır. Bir düşünceyi aktaran bir yazı, yazıyı çözecek bir insan beyni ortada bulunmadığı sürece, söz konusu düşünce de düşünce olarak yok demektir. O yazı, bir nesne üzerinde başka bir nesnenin bıraktığı izlerden başka bir "anlam" taşımaz. Bu gerçek, nesnelere yanı olmayan, salt düşünce olan hiçbir varlığın olamayacağını gösterir.

Nesne ile düşüncenin birlikteliğinde, aralarındaki ilişki, hiyerarşi ile, üstünlük aşağılık kavramları ile nitelenemeyecek türden değildir. Ama bu birliktelik (kafada) koparıncaya, durum değişir. Nesneden bağımsız bir düşünce düşünülünce, ikisi arasındaki hiyerarşik ilişki gündeme gelir. Nesnenin düşünceyi belirlediği söylenince (Feuerbach'ınki gibi) "kaba materyalizm" denen yanılgıya düşülür. Felsefe tarihinde daha sık rastlanan bir durumla, düşüncenin nesneyi belirlediği, yarattığı ileri sürülünce ise "aşkın idealizm" diyebileceğim bir tutuma geçilmiş demektir. Böylece, nesne ile düşünce arasında hiyerarşik bir ilişki kurulmuş, düşünce nesnenin başına geçirilmiş olur.

"Olsun ne çıkar?" demeyin. Düşünce, düşünceler dünyasında başta edile de, nesnelere, olgular dünyasında tek başına var olamayacaktır. İnsana, kendini, nesnelere yanı olan bir aracı bulunmaksızın iletmez. İletilebilseydi, tanrının insanlara seslenebilmek için ne (inanmayanlarca "yalancı" sayılabilen) peygamberlere ne de (inanmayanlarca "değiştirilmiş" denen) kutsal kitaplara gereksinim duyulurdu. Düşüncenin (nesnelere karşılığı bulunmayan bir "tanrı" düşüncesinin) üstünlüğü görüşü dinde (en açık biçimde Brahmanların en üstün kast sayılmalarında görüldüğü gibi) tanrının sözünü aktardığı düşünülen din adamlarının, tanrının atadığı kabul edilen yöneticilerin üstünlüğüne hizmet eder. Felsefede ise, düşüncenin üstünlüğü inancı, düşünenlerin (düşünen insan öznelerinin) üstünlüğünden yana sonuçların çıkarılmasına olanak hazırlar. İşte felsefi düzeyde, eşitsizlik kavramının güç aldığı felsefi işlem budur: Nesne ile düşüncenin ayrılmaz birlikteliğinin koparılıp, düşüncenin başa geçirilmesidir.

İnsan Öznesinin Üzerine Çıkarılan Bir "Aşkın Özne"

Yaratma: Bedensel, nesnel varlığının bulunmadığına inanılan, düşünce sahibi olduğu kabul edilen ("varlıkları" demiyorum) kavramları "aşkın özneler" sayabiliriz. Ve ne zaman, nerede bir aşkın özne, nesnel varlığa sahip insan öznelerinin üstüne yükseltilmişse, bazı insanlar nesne, araç durumuna düşürülmüş demektir. Artık onların bazı amaçlar (belli bazı insan öznelerinin amaçları) adına harcanmaları yakındır.

Eski Yunan aristokralarının soylarını tanrılara dayandırmaları bunun en açık örneklerinden birini oluşturur. Kol işlerini kölelerine yaptırması, kendilerini kafa işlerine adanmaları ve toplumu yönetme ayrıcalıkları, aşkın özneler yaratmanın sağladığı sonuçlardır.

Bu Dünyanın Önüne Geçirilen Bir Ötedünya Uydurma

ma: İnsan öznelerin üstüne çıkarılan aşkın öznelerden oluşturulan bir "ötedünya" mitosu bu dünyanın önüne geçirilebilir ve geçirilmiştir. O zamanda bu dünya, daha doğrusu bu dünyanın insan özneleri "ötedünya" denilen şeye kurban edilebilirler. Bu durumda da olan, çoğu kez, ötedünyayı temsil eden insan özneleri yararına olarak, öteki insan öznelerin sömürülmesi ya da harcanmasıdır. Sözde kalan "kulun kulu olmaz" biçiminde dile getirilen "kullukta eşitlik" anlayışı, tarihte, tektanrılı dinlerin bulunduğu ülkelerde bile, uygulamada köleliğin kaldırılmasına varan bir sonuç yaratmamıştır. Tersine, efendi ile kölenin, sömürülen ile sömürülenin farklarını "aynı inanç" altında örtmeye yaramıştır.

Kuşkusuz, toplumda görülen eşitsizliklerin nedenleri, doğal (biyolojik) olmaktan çok tarihsel, toplumsal, siyasaldır. Bununla birlikte, eşitsizlikleri yaratan tarihsel, toplumsal koşullar oluştuktan, oluşturulduktan sonra iş bitmez. Söz konusu eşitsizliklerin haklı gösterilmesini ve her kuşakta yeniden üretilmesini sağlayan düşünsel, felsefi, ideolojik kaynaklar geliştirilir. Bunlardan birinin aşkın özneler yaratma, ötekisinin ötedünyaya (ya da ruhun gidip gidip geldiğine) inanmak olduğunu gördük. Eşitsizliğin felsefi kaynakları bunlarla tükenmez. Bunlar yanı sıra "eşitlik kavramının içini boşaltma" ve "eşitlik özlemine öte dünyaya erteleme" gibi başka kaynakları da vardır.

Eşitlik Kavramının İçini Boşaltma: Felsefede eşitsizliği eşitlik gibi sunma taktiğinin bir örneğini Platon'un oranlı eşitlik kavramında gördük. Bunun öteki örnekleri, Stoacıların "evrensel devlet" kavramı ve onun Hıristiyan biçimi olan "gök devleti" düşünceleridir (**Şenel A., 1**).

Yöneticilerince evrensel devlet olduğu ileri sürülen Roma İmparatorluğu'nun Stoa felsefesini benimseyen düşünürleri, köleliği eşitlik olarak, özgürlük olarak gösterme başarısını göstermişlerdir. İ.Ö. I. yüzyıl ile İ.S. I. yüzyıl arasında yaşayan bu düşünürler "evrensel akıl" dedikleri şeyden pay almış bulduklarını düşündükleri tüm insanların eşit olduklarını kabul ederler. Bu nedenle, onlar için, insanın, ne özgür konumunda bir yönetici ne de köle

durumunda bir uyruk olması önemlidir. Bunlar, "dış özgürlük" ve "dış kölelik" dedikleri şeylerle ilgili olup, önemsiz konulardır. Önemli olan, insanın kendini, tutkularının köleliğinden yani "iç kölelik" dedikleri durumdan kurtarmasıdır. Kurtarıp, aklın sesini dinleyerek insanın kendini özgür kılmasını sağlayan "iç özgürlük" dedikleri durumdur önemli olan. Bu bakımdan, tutkularına söz dinletemeyen bir efendi, aslında bir köledir. Tutkularına egemen olup, aklının sesini dinleyebilen bir köle ise, aslında özgür demektir.

Böylece kuramda, aynı evrensel akıldan pay alan bütün insanları eşit gören Stoacı düşünürler, buradan giderek, köleliğin, eşitsizliğin kaldırılmasını istemiş değillerdir. Pratikte soruna "biraz" farklı yaklaşırlar. Efendi ile köle, yönetici ile uyruk gibi toplumsal ayrımları önemli bulmazlar. İnsanlar arasındaki tüm öteki ayrımları, eşitsizlikleri de anlamlı görmezler. Tek önemli, anlamlı ayrımın, evrensel akla uyararak, onun kendisine çizdiği yazgıyı kabul edip boyun eğen bilge insan ile, evrensel aklın sesini dinlemeyip, onun kendilerine yazdığı yazgıya karşı çıkmaya çalışan cahil (bilgisiz) kişiler arasında olacağını söylerler. Sonuçta, ön kapıdan kovuyor göründükleri eşitsizliği, arka kapıdan içeriye buyur etmiş olurlar.

Eşitlik Düşlerini Ötedünyaya Erteleme: Bir vahiy, bir sezgi, bir keşif ürünü olduğu ileri sürülen "inançlara" dayanan her din gibi Hıristiyanlık da, doğuşunda bir felsefe değildi. Felsefe temellerini sonradan edindi. İlk temellerini (İ.S. 5. yüzyılda) St. Augustinus (Platoncu felsefeden yararlanarak) döşedi. Ancak Platoncu- Augustinuscü felsefe zamanla yetersiz kalınca, Hıristiyanlık, 13. yüzyılda, St. Thomas ile at değiştirip, Aristotelesci-Thomascü felsefe üstüne oturtuldu.

St. Augustinus, Platon'un varlığı "nesnel dünyası" ve düşünceler dünyası" olarak ikiye ayırmasını anımsadı. Platon'un "idealar kuramı" nı anımsatan bir kuramla, varlığı, "yer devleti" ve (Tanrı devleti de dediği) "gök devleti" olarak ikiye ayırdı. Gök devletinde, eşitsizlik, kölelik, mülkiyet, yöneten yönetilen farklılaşması yoktu. Herkes, her bakımdan birbirine eşitti, Augustinus'a göre. Ama insanoğlu, yasak meyveye (haz alınan cinsel ilişkiye) tamah ederek, bu cenneti tepti. Tepince de, Cennet'ten kovuldu. Ve, bu ilk günahın ürünü olan, şeytanın yönettiği yer devleti kuruldu. Yer devletinde, eşitsizlik, kölelik, mülkiyet, zora dayanarak yöneten prens vardı. Varsa, bunun nedeni, insanın ilk günahının cezasını çekiyor almasıydı.

Böyle bir açıklama da sonuçta, özgürlükten, eşitlikten yana görünüp, kurulu düzenin eşitsizliklerini, köleliğini onaylamanın bir başka yoludur.

Katolik Kilisesi'nin, kilise içinde geliştirdiği büyük eşitsizliklere ver yansın eden ve İsa ile ilk Hıristiyanların eşitlikçi yaşamlarını öven, Protestanlığın kurucusu olan Martin Luther de (16. yüzyılda) aynı yolun yolcusu oldu. Köylüler, eşitlikçi bir din adamı olan (ya da dinin eşitlikçi bir yorumunu yapmaya çalışan) Thomas Münzer öncülü-

günde, eşitsizlikçi düzene başkaldırıp, Katolik Kilisesi'ne ve feodal beylere saldırmışlardı. Böylece eşitlik davası boş sözler olmaktan çıkarılıp yaşama geçirilmeye kalkınca, Luther çarketmişti. Öyle ki şunları söyleyebilmişti: "Bunları, kudurmuş köpekleri gebertir gibi gebertmeli". Protestanlığın ikinci büyük düşünürü ve Cenevre kenti teokrasisinin diktatörü Jean Calvin'dir. Calvin (gene 16. yüzyılda) Hıristiyanlığın eşitlik (!) anlayışının püf noktasına şöyle deşinmiştir: İncil'deki "İsa'nın bize verdiği özgürlüğe bağlı kalın ve yeniden kulluk boyunduruğu altına girmeyin" sözü ile "Ne Yahudi ne Yunanlı vardır, ne kral ne özgür... hepsi İsa'dadır" sözü, tüm insanların eşit oldukları anlamına gelmez. İnsanlar arasındaki konumunuz, ister özgür, ister köle, ister yöneten ister yönetilen olsun önemsizdir anlamında okunmalıdır. Calvin'e göre, söz konusu sözlerin "İsa'nın krallığı bu dünyada deşildir" anlamına alınması gerekir. Ve eklemiştir: "İsa'nın krallığını (yönetimini) sınırsız özgürlüğü ve eşitliği, bu dünyada aramak, bir Yahudi tersliğidir" (Şenel A.,2).

Evet, görüldüğü gibi, eşitlik anlayışının içini boşaltmanın bir yolu da, tektanrı dindeki gibi, sözde kuramda eşitlikçi görünüp, uygulamada, eylemde, eşitlik özlemlerinin gerçekleştirilmesini ötedünyaya ertelemektir. Ya da, kast düzenini destekleyen Brahmanizm inancındaki gibi, eşitliğin, ruhun dünyayı daha sonraki gelişlerinde alacağı terfilerle gerçekleşeceğini söylemektedir.

Yeniçağda Fransız Devriminde Burjuva Eşitlik Anlayışı: Burjuvazinin eşitlik numaralarına daha yakından tanıgız. Ama, devrim sırasında ve ertesinde, ayakları havada ve ikiyüzlü olmayan bir eşitlik anlayışının geliştirildiğini söyleyebiliriz. Bunun için devrimin sloganını anımsamak yeter: Özgürlük, eşitlik, kardeşlik. Burada eşitlik ile özgürlüğün birarada ele alınması, dikkat edilmesi gereken özelliklerden biri.

Slogandaki "eşitlik", tabakalı toplumun aristokratlarının ve din adamlarının ayrıcalıklarına karşı çıkışın simgesiydi. Bu bakımdan sosyolojik bir temele dayandığını söyleyebiliriz. Ayrıca burjuva eşitlik anlayışının, mutlak monarşinin, dinsel dogmatizmin ve serfliğin kaldırılmasını simgeleyen "özgürlük" kavramıyla ve toplumsal dayanışmayı simgeleyen "kardeşlik" kavramıyla desteklenmiş olması da, burjuvaziye puan kazandırıcı bir özellik.

Ne var ki, Devrimin öncülüğünü yapan burjuvazinin, iktidar ele geçirilince, devrim yoldaşlarını (kentli yoksullar ile köylü serfleri) iktidardan dışlama yoluna gittiğini biliyoruz. Buna koşut olarak, Devrimin sloganındaki "özgürlük" daha bir vurgulanmaya başlanmıştır. "Eşitlik" kavramı ve kurumları hukuksal düzeyde bırakılmış, toplumsal, ekonomik açılımları savsaklanmıştır. "Kardeşlik" kavramının içerdiği "dayanışma" ise unutulmuştur. Sınıflı toplumun parçalanmasını önlemek yolunda çatlakları (söylem düzeyinde) örtecek bir sıva olarak kullanılmaya başlanmıştır. Çok geçmeden unutulmuş, yerini "birlik ve bütünlük" sloganı almıştır.

Devrim öncesinde, sırasında, ertesinde benimsenmiş bulunan insanların doğadan, doğuştan eşitliği düşünceleri, Devrim sonrasında, romantik, naif inançlar olarak görülmeye başlanmıştır. Onun yerine, bireylerin, ırkların, ulusların eşitsizliklerini savunan düşünceler geliştirilecektir. Buna tepki olarak ise, bilindiği gibi, proletaryanın ekonomik eşitlik kavramı doğup gelişecektir.

FELSEFİMSİ ESİNTİLER

Toplumsal eşitlik ve eşitsizlik "olguları" tarihsel koşulların ürünüdür. Ama eşitlik ve eşitsizlik "düşünceleri" somut tarihsel koşullar yanı sıra kültürel, felsefi kaynaklardan beslenir. Bu yolda geliştirilen farklı dünya görüşleri, farklı felsefeler vardır. Bunları benimseyenler, varlığın önyargılarına uygun gördükleri görümüne dayanırlar. Onlardan, varlığın tümü ya da tarih, toplum için yapılan genellemelere sızramaktadırlar. İster eşitlikten, ister eşitsizlikten yana olsun, bu tür genellemeleri yapanların yanılıgısı, varlığın çeşitli düzeylerinin bulunduğu gerçeğini gözden kaçırmaları ya da görmezlikten gelmeleridir. Varlığın çeşitli görünümünün, bazı bakımlardan ortak, bazı bakımlardan farklı yapısal özelliklerini kavrayamamaları ya da karıştırmalarıdır. Örneğin "nedensellik" varlığın Jeosfer, biyosfer, noosfer olarak tüm düzeylerinde karşılaşılabilen bir özelliktir. Ama "ereksellik" ile ancak varlığın en üst düzeyinde (noosferde) karşılaşırsınız.

Varlığın Jeosfer, Biyosfer, Noosfer Düzeyleri

Varlığın jeosfer (yeryuvar ya da cansız doğa) biyosfer (dirimyuvar ya da canlı doğa) ve noosfer (düşünyuvar ya da akıllı doğa) olarak üç görünümü, üç düzeyi bulunmaktadır. Söz konusu düzeyler, 1920'lerde Fransız filozofu Edouard le Roy ve Fransız paleontoloğu Teilhard de Chardin tarafından ayrımlanmış, daha doğrusu adlandırılmıştır. Ayrımı, Sovyet bilgini V.İ. Varnadski (1944'te) geliştirmiştir (Alekseyev VP., 1993).

Çeşitli yazılarımda belirttiğim gibi, Jeosfer düzeyinin varlıkları arasındaki ilişkiler yalnızca "nedensellik" ile açıklanabilir. Cansız varlıkların etkileşmelerinde, işlevsellik, hele ereksellik (amaçlı eylemler) aramak boştur. Biyosferde, yani canlı varlıklar düzeyinde, kuşkusuz nedensellik ilişkileri de görülür. Ancak canlılar, canlıların bölümleri (organlar) arası ilişkileri "işlevsellik" ile açıklamak daha "ekonomik" olsa gerek. Bir organın ya da canlının yer deşiş-tirmesini, binlerce nedensellik dizisi ile açıklamaya kalkmayız. Hareket etme işlevinden söz ederiz. Aslında işlevsellik, kapalı bir nedensellikler paketidir. İçi açılıncı çok sayıda nedensellikte karşılaşırlar. Noosferdeki varlıkların, yani varlığın canlı doğa bölümünün akıllı canlılarının bulunduğu kesiminin birimlerinin (insan öznelerinin) davranışları, ereksellik ilişkilerine bakılarak en iyi biçimde kavranabilir. Ereksellik de karmaşık bir işlevsellikler sistemi olarak algılanabilir.

Burada, konumuzla ilgili metodolojik bir not düşmenin yeridir. Toplumsal eşitlik eşitsizlik ilişkileri olsun, kurumları olsun, düşünceleri olsun, etik değerleri olsun, varlığın noosfer düzeyinde olup bitirler. Bunları fiziksel kimyasal nedenlerle, biyolojik işlevlerle açıklamaya kalkmak, yanlışır. Toplumsal eşitlik ile eşitsizlik ile ilgili seçimlerimize, jeosferden, biosferden destek, kanıt aramak boştur. Öte yandan, eşitlik ve eşitsizlik kavramlarının matematikte, fizikte, biyolojide, sosyolojide, felsefede farklı anlamlarda kullanılabilirdiklerini unutmamalıyız. Bunu unutur, düzeyleri karıştırırsak, yanılgılara düşebiliriz.

Gerçekten, eşitlikçi toplumu benimsemiş kimi kaba materyalist, mekanist düşünürlerin, toplumu jeosfere ait bir makineye benzetme yanılgısına düştüklerini görebiliyoruz. Eşitsizlikçi yazarların sık sık düştükleri yanılgı ise, toplumu, her organının farklı bir yapıya sahip olup farklı işlev gördüğü bir canlıya benzeterek, biosfer kategorisine sokmaya zorlamalarıdır. Oysa toplumun üyeleri olan insanların, organlardan farklı olarak yer, iş değiştirebilmeleri kadar aynı organlara sahip olmaları, söz konusu "organizmacı benzetme" yaklaşımı tek başına yıkmaya yeter. Topluma organizmacı yaklaşımı benimseyen düşünürlere göre, her insanın, her sınıfın, her tabakanın (zümrenin) hatta her toplumun farklı işi, işlevi olmalıdır ve hiç biri ötekilerin işine, işlevine karışmaya kalkmamalıdır. Bu eşitsizlikçi görüşün asıl amacı, yöneten yönetilen siyasal farklılaşmasını doğal (doğaya uygun) göstermektedir. Her bir insanın yöneticinin gibi simge işleyebilen bir beyne sahip olması gerçeği, bu görüşü duman eder.

Jeosferde Eşitlik Eşitsizlik: Cansız doğadaki (jeosferdeki) nesnelerin birbirine benzerliklerinin, farklılıklarının toplumsal eşitlik eşitsizlik tartışması ile ilişkisi yoktur. Gene de, toplumsal eşitsizliği doğada birbirinin aynısı nesnelere, varlıkların gösterilemeyeceği düşüncesine dayandırarak savunamaz çıkabilir. Ancak bu doğru bir kanıtlayıcı yolu olmaz. Ne de cansız doğada birbirinin özdeşi, eşiti varlıkların varlığından gidilerek, toplumsal eşitliği doğal göstermeye çalışma doğru bir kanıtlayıcı yolu olur. Doğada, aynı elementlerin atomları, molekülleri arasındaki eşitlik, doğada (bile) eşitliğin bulunmadığı savına karşı (sınırlı) bir kanıt değeri taşıyabilir ancak.

Doğa, özellikle cansız doğa, birbirinin özdeşi nesnelere (bileşik oluşturmamış bir elementin atomları, molekülleri ile) doludur. Bu türdeşlik olmaksızın nesnenin kitlesel varlığını olacağı düşünülemez. Türdeş atomları, molekülleri (matematik anlamda) birbirinin eşiti sayabiliriz. Ancak yalın elementlerden bileşiklere geçildikçe, özdeşlikler, eşitlikler azalır, farklılıklar artar (Spencer H., 1974). H₂ (hidrojen gazı) molekülleri ile H₂O (su) moleküllerinin birbirinden farkı, bu olguya örnek gösterilebilir. Ama bu da "toplumsal" eşitsizliğin, toplumsal yapının heterojen olmasının gerektiğinin kanıtı olarak gösterilemez.

Biosferde Eşitlik Eşitsizlik Tartışması: Canlı doğaya bakan eşitlikçi düşünürlerin çoğu onda eşitlikler bulur. Eşitsizlikçi düşünürlerin çoğu, eşitsizlikler görür. Eşeyiz

(mitoz) üreyen bitki ve hayvan türlerinin (species) üyelerinde (specimen) özdeşlik düzeyinde benzerliklerin (bir an için diyelim "eşitliğin") varlığı biliniyor. Ama erkek dişi farklılaşmasına uğramış, eşeyli (mayoz) üreyen canlılarda, yavrunun biyolojik özellikleri anneden ve babadan çeşitli kombinasyonlarla alınan genlerce oluşturulacağından, özdeş yumurta ikizleri dışında, birbirinin aynısı iki canlı bile oluşmayacaktır. Bu, insanlar için de geçerlidir. Yeryüzünde fizyolojileri gibi huy, düşünce ve davranış bakımından birbirinin aynısı, birbirinin eşiti iki insanın bile bulunamayacağı, eşitsizlikçilerin pek sevdiği bir kanıtlandırma. Gerçekten, görünüşe bakılırsa, kimse bir başkasının biyolojik eşiti değildir.

Ancak, görüntü (fenotip) bırakılıp, biyolojik olgunun derinlerine (genotip düzeyine) inildiğinde, durum değişir. Bir kez, canlılığı oluşturan ve canlıları yeniden üreten genetik malzemeler (plazmitler, kromozomlar, genler) kendi kopyalarını üretirler. Dolayısıyla tek hücreli canlılar dünyasında ve çok hücrelilerde organlar düzeyinde, büyük bir benzerlik olgusuyla karşılaşırız. Öyle ki, değil kardeş, değil aynı ırktan insanlar arasında, farklı ırklardan iki insan arasında bile, aynı genlerin oranı, yüzde yüze yakın rakamlardır. Bu, söz konusu iki insanın, biyolojik bakımdan (doğadan, doğuştan) farklılıklarının değil, büyük ölçüde benzerliklerinin kanıtıdır. Ama bu da "toplumsal eşitlik" bakımından geçerli, anlamlı bir kanıt değildir. Çünkü insanı insan yapan, onu öteki yüksek primatlardan ayıran, primatlarla ortak bir biyolojik miras üzerinde yükselen "kültürel miras" denen şeydir.

İkisi de Homo sapiens sapiens sayılan, hemen hemen aynı biyolojik mirasa sahip olan, yani ayırdedilmeyecek denli benzer fizyolojilere sahip bulunan otuz bin yıl öncesinin konuşmayı bilmeyen Cro-magnon insanı ile günümüzün insanı arasındaki farkı bir düşünün. Bu fark, biyolojik evrimin değil, kültürel evrimin ürünüdür. Ve tek başına bu kanıt bile, biyolojik eşitsizliğe dayandırılan ırkçılığı (toplumsal eşitsizliklerin ırkların eşitsizliği gibi biyolojik, bilimsel bir temele dayandığı düşüncesini) bilimsel düzlemde yıkmaya yeterlidir.

Ama insanların biyolojik yapılarının eşitliğe yakın bir benzerlik taşımasını, "toplumsal" eşitlik düşüncesinin temeli olarak görüp göstermek de doğru değildir, yanlışır. Eşitlikçi sofist Antiphon örneğinin, bu yanlışlığın kurbanı olmuştur. Anlaşılan, toplumsal eşitsizlikleri üreten olguları kavrayamamıştır. Eşitsizlikçi toplumsal yapıyı eşitlikçi topluma dönüştürecek eyleme yönelik.

Öteki yüksek primatların (şempanze, goril, orangutan, babun gibi kuyruksuz maymunların) biyolojik yapılarının insaninkine yakınlığı bilinmektedir. Bu yakınlığın (benzerliğin) şempanzede yüzde 98.4 ortak gen düzeyine çıkması (Cumhuriyet Bilim Teknik, 7 Haziran 1997) ise, bu kez toplumsal eşitliğin biyolojik eşitlik ile zorunlu bir bağlantısının bulunmayabileceğinin kanıtını oluşturur. Gerçekten insanlar, bedensel varlıkları bakımından işlenmemiş (ham) yeteneklerle doğarlar. Bunların geliştirilip

geliştirilmemesi, o ya da bu yönden geliştirilmesi, yetiştirilme, eğitilme koşullarına bağlıdır. Bu bakımdan insanların aşağı yukarı eşit gizil güçlerle doğduklarını kabul etmek, pek yanlış bir tutum olmasa gerek.

İnsanların biyolojik bakımdan birbirlerine eşitlikleri, eşitsizlikleri, geçmişte (açık konuşalım kadın erkek toplumsal eşitsizliğinin sürdürülmesine yardımcı olmasının dışında) toplumsal çapta bir sorun oluşturmamıştır. Erkin fizik güçten başka kaynaklarının ön plana çıktığı günümüzde, cinslerarası ilişki alanında bile sorun kaynağı olmaktan çıkmıştır. Paradoksal gibi görünse de, insanların biyolojik eşitsizlikleri, geleceğin toplumlarında sorun oluşturabilir. Memelilerin, hatta yüksek primatların klonlanabileceğinin anlaşılması, eşitsizlikçi dünya görüşüne sahip (faşist) partileri, yönetimleri umutlandırabilir. O zaman insanlık "biyolojik kastlar" diyebileceğimiz eşitsiz gruplardan oluşan eşitsizlikçi bir toplum kurma girişimiyle karşılaşabilir. Aldous Huxley, biyoteknolojinin klonlama başarısından çok önceleri dilimize Yeni Dünya adıyla çevrilen (1932'de yayımlanan) Brave New World adlı yapıtında, bunun sinyalini vermiş bulunuyor. Huxley bu yapıtında, fizik ve düşünsel gizil güçleri, kastlar arasında çok farklı, ama aynı kastın üyeleri arasında (her kast tek bir zigotun ardarda bölünerek çoğaltılması ürünü kişilerden oluştuğu için) özdeşlik derecesinde bir eşitliğin bulunduğu alfa, beta, gama, epsilon gibi kastlardan oluşan, bir bakıma eşitlikçi bir bakıma eşitsizlikçi yapılı bir toplum tasarımının yardımcıyla, toplum yapısına devrimci ve totaliter karışmaları eleştirmiştir.

Geleceğin tüm insanların ya da bir toplumun tüm üyelerinin tek bir biyoteknolojik atadan klonlanabilmesi (kopyalanabilmesi) de, kuramsal bir olanak olarak insanların eline geçmiş bulunuyor. Bununla birlikte, eşitlikçi dünya görüşüne sahip insanların bu olanağı yaşama geçirmeleri işi daha kolay ve sahip oldukları değerler sistemiyle pek uzlaşacak gibi görünmüyor. Dolayısıyla üzerinde (burada) durmaya değmeyecek denli uzak bir olasılık olarak görünüyor.

Her iki olasılık da şimdilik bir fantezi düzeyindedir. Ama bu fantezi, biyosfer düzeyinde gerçekleştirilecek bir eşitliğin ya da eşitsizliğin, toplumsal düzeyde eşitlik eşitsizlik sorununu çözemeyeceğini göstermesi bakımından anlamlıdır. Çünkü, özdeş bedensel gizil güçlerle doğanların, bu gizil güçleri farklı zamanlarda, farklı kuşaklarda, aynı açılımları gösteremeyecektir. Bu bakımdan, içine doğacakları reel toplumsal koşulları daha belirleyici olacaktır. Tabula rasa beyinlerle doğacakları anımsanırsa bu saptama, düşünsel gizil güçler bakımından çok daha geçerlidir. Çünkü ana babaların zihinsel gizil güçleri ne kadar yüksek olursa olsun, çocuklar hep tabula rasa (boş sayfa) beyinlerle doğacaklardır. Bu sayfalara nelerin yazılıp, nelerin yükleneceği, bilgi birikiminin durumuna, kültürel mirasa, ekonomik, toplumsal, kültürel koşullara bağlı olacaktır. Ve tüm bunlar, noosfer içine giren alanlardır. Bu konuda, kendisine yeni doğmuş on çocuk verildiğinde, istediğini sanatçı, istediğini düşünür, istediğini hukukçu

vb. olarak yetiştirebileceğini ileri sürmüş bulunan davranışçı psikolog Skinner'e hak vermemek elde değil. Böyle bir girişimde, çocukların duyu organlarının istenilen yönde geliştirilmesinden çok, kafalarının ilgisinin istenilen yöne yönlendirilip, o meslekle ilgili bilgi birikimi ile (ilgili simgelerle) yüklenmesinin, daha büyük rolü olacaktır. Ki bu da bizi, eşitlik eşitsizlik sorununu noosferde (asıl alanında) irdelemeye götürür. Burada (adını anımsayamadığım bir düşünürün) "doğal koşullar eşitsizliği artırdığı içindir ki, toplumsal koşullar eşitliği kuracak yönde oluşturulmalıdır" sözüne katılabilirim. Çünkü biyolojik kalıtım ile çocuk, ana babasından tek bir simge (sözcük) bile alamamaktadır.

Noosferde Eşitlik Sorunu: Noosfer, canlı doğanın simge işleyebilen gelişkinlikte beyne sahip varlıklarının dünyasıdır. Bu dünyanın tek türü ise (şimdilik) insandır. Ancak insanın da, kıl, saç, tırnak gibi (kökleri dışında) canlı olmayan, dolayısıyla jeosfere giren organları vardır. Geri kalan varlığı, nitelikçe, beden ve kafa olarak ikiye ayrılabilir. Bedeni biyosfer kategorisine girer. Beyni ise, ötekileri gibi canlı bir organ olması yönüyle biyosfer, simge işleyen, düşünce üreten bir organ olması yönüyle noosfer alanı içine girer.

Ancak noosfer kavramı, insan beyninin bu yönüyle sınırlı değildir. Yeryüzünde ve uzayda, insanın iradesinin, emeğinin ve düşüncesinin ürünü olan tüm değişiklikler, biyosferin içinde sayılır. İnsanın karıştığı, ona istediği biçimi verdiği cansız doğanın bazı yanları (örneğin yollar, barajlar vb.) biyosferin içindedir. İnsanın canlı doğada el attığı alanlar (evcilleştirip ürettiği bitkiler, hayvanlar, mayalar vb.) da biyosferin parçalarıdır. Bunlar da toplumsal eşitlik eşitsizlik sorunuyla ilişkili yanları değildir. İlişkili olanlar, noosferin, toplumsal yapılar, kurumlar, toplumsal ilişkiler, insanlık tarihi, insanlığın kültürel evriminin ürünü kültürel mirası, etik değerler, felsefeler vb. boyutlarıdır.

Bu açıdan bakıldıkça, insan, ilkel eşitlikçi topluluk dönemlerinde eşitlikçi ilişkiler yaşamış görünür. Bu dönemde eşitlikçi değerler geliştirmiş olduğunu görüyoruz. Ancak tarihsel, toplumsal koşullar, sınıflı, eşitsizlikçi toplumsal yapıların kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Böyle sonuçlanınca, bu yapıyı yeniden üretecek bilgiler, düşünceler "eşitsizlikçi değerler" biriktirilmiştir.

Ne var ki eşitlikçi topluluklar (insanın bir milyon yıllık geçmişinin 990 bin yılını kapsayan paleolitik düşünün) her alanda durağanlık göstermişlerdir. Bu durağanlık yüzünden, insan-doğa ilişkilerinin (kıtık, hastalık, güvensizlik gibi) çoğu sorununu çözememişlerdir. Kendilerini, bir bakıma doğanın "kölesi" olmaktan kurtaramamışlardır.

Oysa sınıflı toplum, toplumsal artı üretme başarısının ürünü olarak, işbölümünü, uzmanlaşmayı, değişmeyi, gelişmeyi gerçekleştirebilmiştir. İnsanı doğanın kölesi olmaktan kurtarmıştır. Doğanın efendisi olma noktasına getirebilmiştir. Bunlar elbette, sınıflı toplumun, insan-doğa

ilişkilerini en doğru biçimde çözdüğü anlamına gelmez. Ama çözebileceği umudunu verir.

Tüm bu kazanımların ve umutların bedeli, insan-insan ilişkilerinde ödenmiştir. Eşitliğin (dolayısıyla özgürlüğün) yitirilişi, kimi insanların köle, serf, proleter konumuna düşürülmesine varmıştır. Kısacası uygarlıkta insanlar, insan-doğa ilişkilerinde kazandıklarının bedelini, insan-insan ilişkilerinde ağır biçimde ödemişlerdir.

Bu bedeli yalnız sömürülenler değil, sömürenler de ödemiştir, ödemektedir. Sömürenler de, duygularından çok tutkularını pekiştirmek zorunda kalmışlardır. Öteki insanlarla ilişkilerinin, güven verici dayanışmadan çok, güven vermeyen yarışma, savaşma biçimine girmesini engelleyememişlerdir. Zenginlikleri ne kadar artarsa, mal ve can güvenlikleri o kadar azalmıştır. Özetle, bedeli, sömürenlerin de, doğadan, insanlardan, kendi doğalarından "yabancılaşarak" ödedikleri görülmektedir.

SONUÇ

Sorun, insanların, tanrı tarafından eşit yaratılıp yaratılmadıkları, doğadan, doğuştan eşit olup olmadıkları değildir. Çözüm, bu soruların doğru yanıtlandırılıp yanıtlandırılmamasına bağlı değildir. Şu üç sorunun yanıtına ve çözüme bağlı görünmektedir.

a) Eşitsizlikçi ilişkilere dayanan sınıflı toplum düzeni, insanlığın birçok sorununu çözerken, insan-doğa, insan-insan ilişkileri alanlarında yarattığı (çevre, kavga, yabancılaşma, güvensizlik vb.) sorunları yakın bir gelecekte çözebilecek midir? Yoksa, yüksek teknolojilerle donanmış bir "barbarlığa" saplanıp kalacak mıdır?

b) Eşitlikçi bir toplumsal yapı ve eşitlikçi değerler, insanlığı ilkel, durağan topluma (barbarlığa) geri götürür mü? Yoksa, insanlığın tarihsel deneyiminin, birikiminin üzerinde, hem eşitlikçi ilişkilere dayanan, hem durağan olmayan bir gelecek geliştirebilir mi?

c) Her iki sorunun (a ve b sorularının) yanıtlarının olumlu verildiğini düşünelim. Bu durumda, insan-insan ilişkileri alanında yarışmacı bir düzen (ve eşitsizlik) mi, yoksa dayanışmacı bir düzen (ve eşitlik) mi, insanın gizil güçlerini (zorlamadan) açılmamasına, kendini ortaya koymasına, sonuçta mutlu olmasına elverişlidir?

KAYNAKLAR (NOTLAR)

Kramer S.N., (1990), Söz konusu efsanenin Sümerce çivi yazılı metninin çevirisi için bak. Tarih Sümer'de Başlar. Çev. Muazzez İlmiye Çığ, Ankara; TTK Yayını: 124.

Şenel A., (1970), Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne, Ankara; A.Ü. SBF Yayını: 86, 88, 280, 529.

Kranz W., Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar. Çev. Suat Y. Baydur, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, II. Kısım: 79-81 (fragment 44).

Şenel A., (1970b) Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne: 527-528.

Eflatun (Platon) Phaidon (1943) Bak. 74a-75c, Çev. Akdemir HR. ve Yetkin SN. İstanbul; Maarif Vekaleti Yunan Klasikleri.

Şenel A. (1970c): 757, çeşitli çevirilerinde ve Şenel, A (1970) Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne: 421.

Şenel A.(1), Bak. Siyasal Düşünceler Tarihi (kısaltılmış baskı) Ankara, Çeşitli tarihler, Bilim ve Sanat Yayınları: 201-242.

Şenel A.(2), Bak. Siyasal Düşünceler Tarihi, Augustinus için: 239; Luther ve Calvin için: 291-295.

Alekseyev V.P., (1993) İnsan Türünün Kökeni ve Gelişimi, Çev. Şenel A, İstanbul Sosyal Yayınlar: 51.

Herbert Spencer'in hem cansız doğada hem canlılar dünyasında hem de toplumların evriminde gevşek "türdeş" (homojen) yapılardan sıkı "çoktürdeş" (heterojen) yapılara geçildiği biçimindeki (eleştirdiğim) genellemesi için bak. Gökberk M., Felsefe Tarihi, İstanbul, 1974 baskısı, Remzi Kitabevi: 480.

Cumhuriyet Bilim Teknik, (7 Haziran 1997), Bak. sayı 553: 12.